

מלכות שלמה בירושלים (ו) / המילוא

2. הפירושים השונים למילה מילוא וזיהויו

למילה מילוא כמה פירושים אפשריים. מקובל לפרשה מלשון מילוי בעפר ובאבנים, אך יש אפשרויות שונות באשר לטיבו של מילוי זה. אפשרות אחת היא שמדובר במילוי של שטח נחות מבחינה טופוגרפית והגבתו בדרך זו. אפשרות אחרת היא שמדובר בסוג של בנייה ביצורית המבוססת על קירות תמך אשר מחזקים ומגביהים תוואי מסוים (כגון מדרון) וכך משפרים את תנאי ההגנה הצבאית עליו וכן מאפשרים בנייה יציבה על גביו (המשפרת אף היא, בתורה, את הגנת המקום). וייתכן גם שהכוונה למבנה מבוצר – מצודה של ממש.

האם ניתן להכריע בין שלוש האפשרויות מתוך עיון במקורות? הצירוף בית מילוא נראה כמתייחס למבנה מבוצר במיוחד שהוגבה על ידי מילוי של עפר ואבנים. מן ההקשר של הפסוק האמור בחזקיהו – הכנת העיר למצור סנחריב – מסתבר שהכוונה שם לביצור של אזור מסוים. המילוא שבנה שלמה נזכר בין ביתו ובין "חומת ירושלים", ועל כן הוא עשוי להיות ביצור של שטח או אזור ממולא עפר. ליתר המקורות מתאימה ביותר האפשרות הראשונה: מילוי עפר בשטח מסוים.

בראשונים ובמחקר מצאנו הצעות שונות המכוונות לפירושים הבסיסיים שהוצגו לעיל. רש"י, רבנו ישעיה ומהר"י קרא פירשו כי מדובר בביצור תמך סמוך לחומה:

היקף חומה נמוכה וממלאין אותה עפר וגובה התל באמצע ומשפע והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב למצודה
(רש"י על שמ"ב ה', ט).

מילוא ייקרא העפר ששימין בצד החומה מבפנים ומשויים אותו עד גובה החומה שיהיה נוחים לעלות מן העיר לחומה. ועל אותו קיבוץ עפר מבפנים לחומה בנה מגדלים סביב. ודומה לו 'וימלאום עפר' (בראשית כ"ו, רבנו ישעיה שם).

מקום היה בירושלים בעיר דוד ונקרא מלוא על שם שמוקפת חומה נמוכה וממלאין לתוכה עפר
(מהר"י קרא על מל"א ט', טו).¹

בכיוון דומה מפרשת הארכאולוגית קתלין קניון, שחפרה את המדרון המזרחי התלול של עיר דוד. קניון גילתה לאורך חלק גדול ממדרון זה סדרת ארגזים חלולים ממולאים עפר ואבנים, אשר שימשו כקירות תמך ("טראסות") גדולים שהגביהו את

כהשלמה לעיונו בימי שלמה ברצונו לעסוק בסוגיית המילוא, אחד הבניינים החשובים בתקופה זו. נתחיל בזיהויו, נמשיך בבחינת האירועים הקשורים אליו – בניין מכלול בית המלך והבית לבת פרעה ומרד ירבעם – ונסיים בבחינת המשמעות של בניינו כחלק מהשקפתו הכוללת של שלמה.

א. זיהוי המילוא

1. המקורות

על מנת להבין את משמעות המילה מילוא, נעיין תחילה בכל המקורות המזכירים אותה. המילוא מוזכר בימי דוד, שלמה וחזקיהו. בפסוקים המתארים את אחיזת דוד בירושלים לאחר כיבושה נאמר:

וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָה וַיִּקְרָא לָהּ עִיר דָּוִד וַיְבִן דָּוִד סָבִיב מִן הַמְּלֹא וּבֵיתָה
(שמ"ב ה', ט).

וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָה עַל כֵּן קָרָאוּ לוֹ עִיר דָּוִד. וַיְבִן הָעִיר מִסָּבִיב מִן הַמְּלֹא וְעַד הַסָּבִיב
(דה"א י"א, ח-ז).

בימי שלמה, במסגרת תיאור בנייני המלכות, נאמר:

וְזֶה דָבָר הַמָּסָךְ אֲשֶׁר הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמְּלֹא וְאֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַם
(מל"א ט', טו).

אֶף בַּת פְּרָעָה עֲלָתָה מְעִיר דָּוִד אֶל בֵּיתָה אֲשֶׁר בָּנָה לָהּ אֶזְבֵּנָה אֶת הַמְּלֹא
(שם, כד).

בתיאור מרד ירבעם נאמר:

וַיִּרְבְּעִם בֶּן נִבְט אֶפְרַתִּי... וַיִּרְם יָד בְּמֶלֶךְ. וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הָרִים יָד בְּמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת הַמְּלֹא סָגַר אֶת פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אֲבִיו
(שם י"א, כו-כז).

ועל המלך חזקיהו נאמר:

וַיִּחַזַק אֶת הַמְּלֹא עִיר דָּוִד
(דה"ב ל"ב, ה).

מלבד אלו נזכר בשני מקומות הצירוף "בית מילוא". ברצח המלך יהואש מסופר:

וַיִּקְמוּ עֲבָדָיו וַיִּקְשְׁרוּ קֶשֶׁר וַיָּכּוּ אֶת יוֹאָשׁ בֵּית מְלֹא הַיֵּרֶד סָלָא
(מל"ב י"ב, כא).

ובפרשת אבימלך (שם מדובר על אזור העיר שכם!) נאמר:

וַיֵּאָסְפוּ כָּל בְּעָלֵי שָׁכֶם וְכָל בֵּית מְלֹא וַיֵּלְכוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת אֲבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ... וְאִם אֵין תִּצָּא אִשׁ מֵאֲבִימֶלֶךְ וְתֹאכַל אֶת בְּעָלֵי שָׁכֶם וְאֶת בֵּית מְלֹא וְתִצָּא אִשׁ מֵבְעָלֵי שָׁכֶם וּמִבֵּית מְלֹא וְתֹאכַל אֶת אֲבִימֶלֶךְ
(שופטים ט', ו, כ).

אלו כל ההופעות של המילה מילוא במקרא.

1 תיאורו של מהר"י קרא אינו מפורט ואינו ברור כל צורכו, אך הוא מתאים לממצאים ארכאולוגיים המוכרים ממקומות אחרים בארץ: ביצורי תמך המצויים לפני מן החומה ומחזקים אותה.

לענייננו חשוב הפסוק הבא, המעיד על קשר בין מועדי בניינם של בית בת פרעה ושל המילוא:

אָךְ בַּת פְּרַעֲהָ עֲלְתָה מְעִיר דָּוִד אֶל בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה לָהּ
אֶזְרָא בָּנָה אֶת הַמִּלּוּא (מ"א ט', כד).⁷

דומה כי טיבו של הקשר ברור. כבר הוכחנו (בשיעור 14 לשנה זו) כי מכלול בית המלך נמצא בין בית ה' בצפון והעיר בדרום – בדיוק באזור שבו נמצא המילוא לשיטתנו! נוכל אפוא להסיק שמבני בית המלך, ובכללם ביתה של בת פרעה, נבנו במילוא, והמילוא, בית ה', בית המלך וחומת ירושלים היו למעשה מפעל בנייה אחד; לפיכך נדרשה בת פרעה להמתין עד השלמתו של פרויקט זה (שהייתה, על פי דרכנו, בשנה ה-24 למלכות שלמה) כדי לעלות מעיר דוד לביתה.

כעת נוכל לעבור לדון במרד ירבעם. כך מספר עליו הכתוב:

וַיִּרְבְּעֵם בֶּן נִבְט אֶפְרַתִּי מִן הַצִּרְדָּה וְשֵׁם אִמּוֹ צְרוּעָה
אִשָּׁה אֱלִמְנָה עֶבֶד לְשִׁלְמָה וַיִּרְם יָד בְּמֶלֶךְ. וְזֶה הַדְּבָר
אֲשֶׁר הָרִים יָד בְּמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת הַמִּלּוּא סָגַר אֶת
פְּרָץ עִיר דָּוִד אָבִיו. וְהָאִישׁ יִרְבְּעֵם גָּבוּר חָיִל וַיִּרְא שְׁלֹמֹה
אֶת הַנְּעָר כִּי עָשָׂה מְלָאכָה הוּא וַיִּפְקֹד אֹתוֹ לְכָל סָבֵל
בֵּית יוֹסֵף (מ"א י"א, כו-כח).

מדוע נחשבה האמירה "שלמה בנה את המילוא סגר את פרץ עיר דוד אביו" להרמת יד במלך? הגמרא בסנהדרין (קא ע"ב) קושרת זאת ישירות לבת פרעה:

אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה ירבעם למלכות? מפני שהוכיח את שלמה. ומפני מה נענש? מפני שהוכיחו ברבים. שנאמר 'וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המילוא סגר את פרץ עיר דוד אביו'. אמר לו: דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל, ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה!?

מימרה זו של רבי יוחנן מחזירה אותנו בדרך מעניינת להבדל שכבר עמדנו עליו בעבר בין ביתו של דוד וביתו של שלמה. ביתו של דוד שכן בתוככי העיר, לפיכך אפשרו הפרצות שהותיר דוד בחומה – ככל הנראה בחומה הצפונית – מעבר ישיר מהעיר למקדש. גישה ישירה זו נחסמה על ידי שלמה, בבנותו מצפון לחומה זו את מכלול בית המלך, וזאת, לדברי רבי יוחנן, כדי לעשות אנגריא לבת פרעה. אנגריא היא "מס עובד, מס שהתושב מעלה לשלטון בעבודתו או בעבודת בהמתו" (מילון אבן-שושן). אך מה עניינה של אנגריא זו בהקשר של בת פרעה? לרש"י על אתר שלוש הצעות:

ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא – כדי שיכנסו בשערים, לידע מי נכנס כדי לגבות מס לבת פרעה... לשון אחר: שסגר השערים ועשה מגדל לבת פרעה על אחד מן השערים, וכולם עוברים דרך שם כדי שיהיו

7 מעניין מאוד הניסוח במקבילה לפסוק זה בספר דברי הימים (דה"ב ח', יא), שלפיו העלאת בת פרעה מעיר דוד אל ביתה לא נועדה להושיבה בבית המלך כי אם להרחיקה מבית דוד בגלל קדושת הארון שישב שם. נראה שזהו רמז נוסף בכתוב לבעייתיות שבנישואין עם בת פרעה ובהימצאותה בעיר דוד.

המדרון וחזקו אותו וכך אפשרו בנייה יציבה מעליו, ולטענתה² הם הם המילוא.

רד"ק (ובעקבותיו בעל מצודת דוד) מפרש שהמילוא הוא רחבה ומחדש שה'מילוי' שממנו נגזרת המילה הוא היאספות אנשים:

ומלוא הוא מקום סמוך לחומה, ואותו המקום היתה רחבה להאסף העם שם... וממנו ולפנים בנה

(רד"ק על ש"ב ט', ה).³

פרופ' בן-ציון לוריא מציע⁴ כי הכוונה למצודה חזקה ששימשה כמקום מושבם של קצינים, חיילים וגיבורים ממעמד מסוים (ולפי זה, ייתכן שהמילוא הוא בית הגיבורים הנזכר בנחמיה ג', טז).

קיימת גם אפשרות ביניים שמדובר במעין מצודה שנבנתה בשטח שהוגבה על ידי מילוי בעפר ובאבנים.

ברם, אחת ההצעות המקובלות כיום (ראה למשל בפירוש עולם התנ"ך על ש"ב ט' ש) – ואף אנו נלך בעקבותיה כאן – היא שהכוונה למילוי עפר ואבנים באוכף שבין הר המוריה מצפון ועיר דוד מדרום. ייתכן שבתקופה קדומה – אולי בימי שלמה – מילא המלך את השטח הזה בעפר על מנת להפוך את הגבעה המזרחית כולה למכלול רצוף אחד וכן על מנת להגביה את בית המלך מן העיר.⁵

ב. משמעות המילוא בימי שלמה

כפי שראינו, המילוא נזכר כבר בימי דוד, אך הבנייה הממלכתית האינטנסיבית בו החלה רק בימי שלמה. ואפשר שאזכור המילוא בימי דוד הוא על שם העתיד.⁶

בימי שלמה מילא המילוא מקום משמעותי בשתי פרשיות: הנישואין לבת פרעה ומרד ירבעם. להלן ננסה להראות כי יש קשר בין תפקידיו בשני האירועים.

כזכור, לאחר ההתחנת עם פרעה מלך מצרים הביא שלמה את בת פרעה אל עיר דוד "עד כלתו לבנות את ביתו ואת בית ה' ואת חומת ירושלים סביב" (מ"א ג', א). בהמשך, כשהקים את שני מפעלי הבנייה הגדולים ביותר שלו – בית ה' ובית המלך – בנה לה שלמה בית כחלק ממכלול בית המלך (שם ז', ח).

2 KM Kenyon, Jerusalem – Excavating 3000 Years of History, Thames & Hudson 1967, pp. 49-50.

3 כראה לפירושו למילה מילוא מביא רד"ק את הפסוק "קראו מלאו ואמרו האספו ונבואה אל ערי המבצר" (ירמיהו ד', ה). ושמה מרמז הציטוט הזה כי כוונתו לרחבה מבוצרת שתכליתה להגן על המון העם בשעת מלחמה.

4 ב"צ לוריא, "בית מילוא", בתוך: פרקי ירושלים – מחקרים בקדמוניות ירושלים ויושביה, החברה לחקר המקרא בישראל, קרית ספר, 1980, עמ' 70-74.

5 ואכן, בחפירותיה בשטח M (המצוי בין חניון גבעתי של היום לבין החומה הטורקית הדרומית, דהיינו בקצה הדרום-מערבי של המילוא לפי הצעה זו) מוצא קניון סדרת מילויים קדומים שניתן לייחסם לימי שלמה.

6 אגב, הביטוי בשמואל "מן המילוא וביתה", שממנו עולה כי יש איזה 'בית' שהמילוא מצוי סמוך לו ומחוצה לו מחזק את האפשרות שמדובר באזור המצוי מחוץ לעיר ומצפון לה. הביטוי המקביל בדברי הימים "מן המילוא ועד הסביב" צריך עיון.

הביקורת הזו, שהעם נצרה בלבו מיראת שלמה, העז ירבעם וביטא בקול רם ובאופן בוטה.

עסקנו עד כה במשמעותה של סגירת פרץ עיר דוד אליבא דרבי יוחנן ועל הקשר בין בניית המילוא ובת פרעה לפי פירוש זה. רד"ק (שם) מציע פירוש נוסף לסגירת פרץ עיר דוד:

דוד עשה פרץ בחומת ציון, שאם ימרדו בו ישראל יצא ויברח משם בלא דעתם, כמו שהוא מנהג היום במלכי ישמעאל שיעשו פרץ במבצריהם שאם יקומו על המלך בני העיר שיברח משם ויקראו שמו שער הבגד. ושלמה סגר אותו הפרץ. ואמר ירבעם: ראו גבהות לבו שסגר הפרץ, כלומר, שהוא בוטח, שאינו ירא ממרד.

פירוש זה מחדד אף הוא את ההבדל בין דוד ושלמה: דוד, איש הענווה והשפלות, לא בטח בעצמו אלא חש תלות מתמדת בשבטים, ועל כן הותר לו פתח מילוט למקרה של מרד, בעוד ששלמה בגבהות לבו אינו ירא ממרד, ולכן סגר את הפרצות. על פי דעה זאת, המרד התבטא בכך שירבעם הצביע ברבים על גבהותו זו של שלמה.

רלב"ג (שם) מציע הסבר שלישי:

שהיה שם מקום היתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישראל לבא אל המלך כשירצו להגיש לפניו דברי ריבוייהם.

גם פירושו של רלב"ג מדגיש את ההבדל בין קרבתו הגדולה של דוד לעם, על הגישה הישירה והנוחה שיצר עבורם כדי שיוכלו להציע לפניו את תלונותיהם, לבין תחושת הריחוק והעליונות של שלמה, שלא אפשר גישה שכזאת.

נוכל אפוא לסכם כי סוגיית המילוא ממחישה היטב את השקפתו של שלמה באשר למעמד המלכות, השונה משיטתו של דוד בעניין הן מבחינת היחס לעם הן מבחינת היחס לקב"ה ולמקדשו. מצד אחד חש שלמה מנותק מן העם ועליון כלפיו, וברוב גבהותו סוגר את פרץ דוד אביו ומקים חיץ בינו ובינם; המעמד המיוחד שהעניקה הסגירה לבת פרעה מהווה אף הוא ביטוי לתפיסה זו. מן הצד השני ביטלה סגירת הפרץ את המעבר הישיר אל המקדש ואפשרה הטלת מס על העלייה לרגל; בכך הפכה המלכות למחיצה בין העם והמקדש, חלף שתהיה גשר ביניהם. כסוגיות אחרות שדנו בהן, גם סוגיית המילוא מדגימה את המחיר הנורא של הפיכת מעמדה הנצחי של המלכות למטרה בפני עצמה: יצירת חיץ כלפי העם מחד גיסא, וכלפי הקב"ה מאידך גיסא.

ג. צביונו של מקום

מיקומו של המילוא בין העיר והר המוריה – גבוה מן העיר ונמוך מן ההר – קבע את אופיו כאזור מעבר מן העיר למקדש.

בתקופות הקדומות היה המקום מחוץ לחומתה הבעורה של העיר. בימי דוד המקום אינו מיושב, והוא מפריד בין החלק הצפוני של העיר לבין מושבו של ארוונה המלך היבוסים בהר המוריה (אפשר גם שיואב החיה את היושבים באזור זה, מחוץ לחומה, כחלק מהחייאת "שאר העיר", ראה דה"א י"א, ח).

מצויין עמה לכבדה ולעבדה. כל עבודת בית המלך קרי אנגריא.

לשון אחר: שהיה רגיל שלמה לסגור דלתות העזרה ומצניע מפתחות בידו, ודרכו של מלך לישן שלש שעות ביום, וישראל עומדין על העזרה עד שיעמוד המלך, ואמר לו ירבעם: אתה רוצה שיתנו לך אנגריא לבת פרעה אשתך שתתן להם מפתחות?⁸

את המלוא – אחת מן הפרצות גדר, ומלאו לכותל החומה ובנה שם מגדל לבת פרעה ולאנשים שעובדין לה.

למעשה, רש"י ממשיך בפירושו את המגמה המדרשית שעליה עמדנו בשיעור הקודם להנגיד בין הקשר עם בת פרעה ובין הקשר עם הקב"ה במקדש. סגירת הפרצות נועדה לגבות מעולי הרגל מס לבת פרעה (מס שהעלייה לרגל מותנית בו!) ולכופם לכבדה ולעבדה. בכך הפך שלמה את העלייה להיראות את פני ה' למעין כלי לשירותה של בת פרעה, מצב שאותו מביע ירבעם באמירתו הצינית "אתה רוצה שיתנו לך אנגריא לבת פרעה אשתך שתתן להם מפתחות?".

מימרתו של רבי יוחנן מציינת יפה את המתואר בפשוטו של מקרא. ירבעם גיבור החיל מופקד על "כל סבל בית יוסף", היינו: על עבודת הכפייה – האנגריה – המוטלת על בית יוסף. מפעלי בנייה הגדולים של מלכות שלמה נמשכו עשרות שנים וכללו לא רק את ירושלים כי אם את הממלכה כולה (חצור, גזר, מגידו, ערי הרכב ועוד), ובית יוסף, כך מסתבר, מילא חלק נכבד בעבודה זו. העם נכון היה לשאת בנטל של בניין בית ה' ושל בנייני הממשל הדרושים. אך התביעה להמשיך להשקיע כוחות כה רבים בבנייני פאר מלכותיים – ובראשם הבית לבת פרעה, שהעם הסתייג כנראה מהנישואין עמה (על המשמעויות הרוחניות הקשות של עיתוים ושל מעמדה של בת פרעה בכלל כפי שנדון בהרחבה בשיעור הקודם) – תביעה זו עוררה מרמור רב בקרב העם. וכך מבאר הרד"ק (על מל"א י"א, כז):

'שלמה בנה את המלוא' – המלוא היה מקום בעיר ירושלים סמוך לירושלם, והיה רחבה להתאסף שם העם... ושלמה בנה אותו המקום כי הוצרך לו כשבנה בית לבת פרעה, ואף על פי כן מן הנראה לא היה טוב בעיני העם מה שעשה שלמה. והיו יריאים ממנו לאמר כך וכך עשה שלמה. וזה ירבעם גבה לבו והעיז את פניו ואמר 'שלמה בנה את המלוא', כלומר: ראו רעה שעשה. ועוד, שאמר 'שלמה' ולא אמר 'המלך', וזה היה מרד במלך.

המילוא (שהיה, על פי דרכנו, מפעל בנייה אדיר) ייצג עבור העם את עשרות שנות עבודת הכפייה המתמשכות ואת חוסר הצדק שבהמשך סבל זה לטובת מפעלי בנייה שכל תכליתם לפאר ולרומם את מלכותו של שלמה עם מלכתו הזרה. ואת

8 הנרטיב שבפירוש השלישי דומה מאוד לזה המופיע במדרש בויקרא רבה (יב ה) שהבאנו בשיעור שעבר: "אמר רבי חוניא: שמונים מיני ריקודין רקדה בת פרעה באותה הלילה, והיה שלמה ישן עד ארבע שעות ביום ובמפתחות של בית המקדש נתונות תחת ראשו...". ואכן, המדרש שם מסיים: "נכנסה אמו והוכיחתי, ויש אומרים: ירבעם בן נבט נכנס והוכיחו".

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ו
עורך: בעז קלוש

בית המדרש הווירטואלי שלידי ישיבת הר עציון
אתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
אתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואל: office@etzion.org.il

קניין הר המוריה מידי ארוונה היבוסי ובניין המזבח בגורן שעל
ההר יצרו זיקה בין העיר והר המוריה והעניקו לשטח שביניהם
משמעות חדשה: מעתה זהו המקום שדרכו עולים מן העיר אל
המזבח שעל ההר – המקום המחבר בין העיר והר המוריה.

בימי שלמה חל שינוי בייעוד המקום. שלמה בונה את המקום
(כנראה על ידי הגבתו המלאכותית באמצעות מילוי עפר)
ומקיפו בחומה, ומתקופה זו ואילך הוא כלול, יחד עם הר
המוריה, בתוך העיר, ומשמש כבית המלך: אחוזה ממלכתית
מוקפת חומה עצמאית אשר מתחברת אל בית ה' שמעליה
וכוללת הן את המבנים הממלכתיים הכלליים (בית יער
הלבנון, אולם הכיסא, אולם המשפט ואולם העמודים) הן את
המבנים הממלכתיים הפרטיים (בית המלך, הבית לבת פרעה).
בעוד שבתקופת דוד חיבר המקום בין העיר והר המוריה,
בתקופת שלמה הוא מהווה יחידה בפני עצמה המצויה ביניהם
בתוך.

מיקום בית המלך בין העיר ובין בית ה' – מעל העיר ולמרגלות
בית ה' – מעורר בצורה החדה ביותר את השאלה בדבר היחס
בין העם, המלך והקב"ה: האם מנהיג המלך את העם, היושב
תחתיו בעיר, בדרך מתוקנת; האומנם מקשר הוא כראוי בינו
ובין בית ה'; והאם הוא אכן כפוף למלכותו של הקב"ה,
שלמרגלות מקדשו הוא שוכן.

בדבריהם על מרד ירבעם מדגישים חז"ל דווקא את האפשרות
השנייה. שלמה השתמש בבית המלך ובמילוא ככלי להאדרת
המלוכה לכשעצמה. כך נהפך המקום דרכו נהג העם לעלות אל
בית ה' לאזור חייץ בין העם ובין בית ה' בגלל חטאי המלך
היושב שם עם אשתו, בת פרעה.

מיקומו של אזור המילוא קובע את צביונו הדואלי: התנאים
הגאוגרפיים והטופוגרפיים של המקום עשויים להבליט את
הזיקה ההדוקה של העם, והמלך בראשו, לבית ה', כפי שהיה
בימי דוד; אך הם עלולים גם להדגיש לשלילה את עליונותו
של המלך על העם ואת מעמדו העצמאי כביכול, וכך לנתק את
היחס הטבעי בין העם וא-לוהיו, כבימי שלמה. אזור המילוא
מסמל את הסיכוי הגדול של זיקה בלתי-אמצעית של המלך
לבית ה' תוך התבטלות וכפיפות כלפיו, אך גם את הסיכון
הגדול כי בגאוותו ובגבהות לבו יפגע המלך בזיקת העם כולו
לבית ה', כדברי יחזקאל:

וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם אֶת מְקוֹם כְּסֵאֵי וְאֶת מְקוֹם כְּפֹת
רְגְלֵי אֲשֶׁר אָשְׁכֵן שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם וְלֹא
יִטְמְאוּ עוֹד בַּיִת יִשְׂרָאֵל שֵׁם קִדְשֵׁי הַמָּה וּמְלֻכֵיהֶם
בְּזִנְיֹתָם וּבְפִגְרֵי מְלֻכֵיהֶם בְּמוֹתָם. בְּתַתָּם סָפַם אֶת סִפֵּי
וּמְזוֹזָתָם אֲצֵל מְזוֹזֹתַי וְהִקִּיר בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם וְטִמְאוּ אֶת
שֵׁם קִדְשֵׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְאָכַל אֶתֶם בְּאֶפֶי. עֲתָה
יִרְחֲקוּ אֶת זִנְיֹתָם וּפְגֵרֵי מְלֻכֵיהֶם מִמֶּנִּי וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹכְכֶם
לְעוֹלָם (יחזקאל מ"ג, ז-ט).

***

בשיעור זה השלמנו את עיונינו בימי שלמה. בשיעור הבא
נעבור בע"ה לימי אחז וחזקיהו.